

НАУЧНИ ЖИВОТ Scientific events

ИНФОРМАЦИЈЕ О НАУЧНИМ СКУПОВИМА, КОНФЕРЕНЦИЈАМА, СИМПОЗИЈУМИМА / Information on conferences, workshops and symposia

Др Гордана Кривокапић-Јовић
Институт за новију историју Србије

Међународни научни скуп „Ослобођење Београда 1944. године“ или „о радикалној трансформацији смисла и значаја појма слободе“

Једно излагање на научном скупу „Ослобођење Београда 1944. године“ носило је наслов *20. октобар 1944. Од ослобођења до окупације (Радикална трансформација једног политичког симбола)*. Оно може да послужи као парадигма за преовлађујућа догађања у нашој историографији, не само када су у питању овако сложена и важна историјска догађања која сама по себи производе повод.¹ И овде, у овом излагању се каже: конкретно догађање, формирано на основу конвенционалних чињеница (исте могу да граде стару и нову слику о догађајима); радикално супротстављена тумачења тих догађаја, иза којих стоје не само супротстављене идеологије него и различити концепти слободе, које су једну за другом на површину избациле промењене спољне и унутрашње друштвене околности; али и „померено“ и „промењено“ сећање на те догађаје, битно различито од непосредног сећања, или од негованог или култивисаног сећања (које је подлога за настанак тзв. увреженог мишљења). Иза радикалне трансформације једног политичког симбола стоји заправо сложена трансформација спољних и унутрашњих околности живота једне заједнице/друштва, па и самих људи, чију комплексност је често тешко разоткрити и представити, те се то „открива“ на друге начине.

Годишњица ослобођења Београда, која је послужила као повод за одржавање скупа, и поклопила се са другим важним политичким догађајима и манифестацијама, имала је јасно симболичко значење. Ослобођење Београда је, у времену када се одиграло и задуго после тога, на различите начине, симболизовало значај и величину, као и чврстину идејног и политичког савезништва главних актера ослобођења и револуције у окупираној и раскомаданој Југославији и Свјетског Савеза, највеће и најзначајније комунистичке земље епохе. Врхунац тог савезништва је било војно савезништво из јесени 1944, које је трајало до 1948. године. Под-

¹ Излагање колеге Мирослава Јовановића са Филозофског факултета у оквиру петог панела „Сећање на Други светски рат“ (среда, 21. октобар 2009, 12 h).

сећање на то савезништво, као и оно које је следило касније између СССР-а и СФРЈ, његова симболика употребљена је и у контексту нових значајних догађања између Русије и Србије у октобру 2009. године. Битан елемент тог сећања, подсећања, те употребе симбола је антифашистичко обележје и такво значење тих догађаја. Ово је наравно у директној вези са врло видљивим настојањем, у оквиру свеобухватнијих покушаја ревизије историје у источној, југоисточној и обновљеној тзв. средњој Европи, да се изједначи фашизам са комунизмом и да се комунизму одузме фактичка огромна улога у свеукупној антифашистичкој борби.

Положај Србије се распадом комунизма/социјализма у европским размерама и распадом Југославије, драматично компликовао. Неколико слојева историјских постигнућа се рушило у последњој деценији двадесетог столећа. Као и увек велики преломни тренуци у трајању заједница намећу нови поглед, ново виђење, нову интерпретацију прошлости и њене историје. На рушењу комунистичке идеологије и социјалистичког друштва и југословенске државно-националне заједнице дубоко су компромитоване комунистичка и социјалистичка идеја, али и југословенска идеја и југословенски комунистички антифашизам. Да ли је рехабилитован антифашизам који није био ни комунистички ни југословенски на овим просторима? Да ли је он раздвојен од идеја, личности, покрета и режима који су пратили нацизам и фашизам у свим њиховим фазама? Да ли се антифашизму, због рушења Југославије, приступа „селективно“, односно из перспективе ужих југословенских национализма, па су антифашисти само припадници једне нације, док се други елиминишу или заборављају? То су питања која ће још бити постављана и тражити детаљније и свеобухватније одговоре. Научни скуп о ослобођењу Београда 20. октобра 1944. године се кретао у правцу давања одговора и на ова питања.

Остаје нам да се питамо да ли је антифашизам и данас упоришна тачка европске интелигенције (тима и науке, али и шире) и како ће европска и светска историографија у новим виђењима и интерпретацијама гледати на старо и ново српско/југословенско и совјетско савезништво и српско-руско. У сваком случају на нашем научном скупу смо добили занимљив текст колеге Ђоке Трипковића о оновременом западном погледу на југословенско-совјетско зближавање.² У истом правцу треба истаћи и излагање руског колеге Александра Кулагина под насловом *Проблем признања нове Југославије у међусавезничким односима током завршне етапе Другог светског рата у светлу руске историографије*, као и радове колега Милана Терзића и Алексеја Костина.³

Српској историографији, као и осталим бившим југословенским историографијама, нужно се намеће да сагледавају своју социјалистичку прошлост кроз ревизију историје са нове немарксистичке и некомунистичке, и нејугословенске и неантифашистичке позиције. Та нова тумачења историје врло често добијају

² Ђоко Трипковић, „Западни поглед на југословенско-совјетско зближавање“, Четврти панел „Југословенско-совјетско савезништво“, одржан 21. октобра 2009. године, 9.00–11.30 h. Осмо излагање од укупно девет.

³ Колега Кулагин је излагао у оквиру завршног, петог панела „Сећање на други светски рат“, одржаног 21. октобра 2009, 12.00–14.00 h. У оквиру трећег панела „Крај рата“, 20. октобра 2009. од 16.00 h изложен је текст колеге Терзића „Совјетска помоћ међународном признању Народноослободилачког покрета на крају Другог светског рата“, и колега Алексеја Костина „Однос Вашингтона према учешћу Црвене армије у ослобођењу Југославије“.

обележја антимарксизма, антикомунизма, антијугословенства и анти-антифашизма.⁴ Може се сместа изређати много разлога зашто се то тако догађа и ради, али сигурно и много аргумената да се то тако не ради, и да се макар крене пут неке објективизације и тежње ка основним истинама и ка рационалном вредновању историјског. Вредновање у смислу антифашизма је сигурно основно и не би требало да се обазире да националне и државне границе. И у том смислу треба тежити ка унутрашњој и спољашњој сагласности, унутар наше заједнице и са другим друштвима. Руски и српски историчари су неспорно постигли консензус у основним полазиштима (антифашизам, комунизам, југословенство) за сагледавање ратног војног и ширег савезништва из Другог светског рата, и посебно конкретног и симболичког значаја чина ослобођења Београда у октобру 1944. године. Излагања колега Никите Бондарева, Мире Радојевић, Андреја Едемског, Леонида Гибјанског и Љубодрага Димића су нам то јасно предочила.⁵

Но да ли је војно савезништво проистекло из идејног и политичког, и како је сложено и значајно историјско наслеђе руског присуства на Балкану утицало на све то? Да ли се може поредити војно савезништво које је тада изграђено са српско-француским савезништвом из предходног светског рата? Поготово што је и Француска била за југословенски држани оквир српског националног егзистирања током војног и ширег савезништва. Да ли је ослобођење Београда у октобру 1944, које је симболизовало и почетак ослобођења целе Југославије, њену обнову и победу одређених идејних и политичких снага, сем што је било и конкретно сламање окупационе војне силе и њено крваво повлачење са некадашње југословенске територије, добар повод да се озбиљно и свеобухватно говори о томе колико геостратегија великих сила на нашем простору утиче на најважније друштвене токове и уопште живот јужнословенских заједница, колико и како их ломи, преобликује, подстиче и подржава, и каква је динамика тих односа када је у питању однос према Русији и Совјетском Савезу у новије доба? Такође би било значајно и разматрање када и како друштвени, идејни и политички токови на некадашњем југословенском простору (тзв. западни Балкан) утичу на понашање и одлуке великих сила (традиционалних и нових). (Може се рећи да је на разне начине и из различитих углова, овоме било посвећено више излагања), као нпр. и излагање Наташе Милићевић које је и насловом (*Српско грађанство између Истока и Запада*) и тематиком и садржајем у неким сегментима кореспондирало са оваквим ширим разумевањем основног садржаја скупа.⁶

Потребно је да се отворе садржаји наше прошлости из свих/више праваца, а не само из тзв. идеолошког, или из правца нових тематских и методолошких садржаја и струја. Зато су добри научни скупови, јер и у својој најконвенционалнијој

⁴ Последњи термин је први употребио у својим радовима професор Тодор Куљић.

⁵ Цитиране колеге су излагале у првом, дугом и четвртном панелу 20–21. октобра 2009. Текстове под следећим насловима: Н. Бондарев, „Московске године Јосипа Броза Тита (1935–1936): предисторија партизана“; М. Радојевић, „Емигрантска влада Краљевине Југославије о југословенско-совјетским односима“; Л. Гибјански, „Совјетска политика према ослобођењу Србије и Југославије од окупације и прохитлеровских режима и обнављање југословенске независности под комунистичком влашћу (јесен 1944 – пролеће 1945)“; Љ. Димић, „Совјетски модел изградње југословенске државе (1944–1947)“.

⁶ Наташа Милићевић, „Српско грађанство између Истока и Запада“, Трећи панел „Крај рата“ одржан 20. октобра 2009. године од 16.00 h.

варијанти, они, кроз бројност и разноврсност индивидуалних приступа, богатство тематике и садржаја, откривају моћ историјске науке у њеној сложености и слојевитости, и слабости индивидуалних истраживања. Осим тога, увек је добро за науку супротстављати мишљења о истом садржају и тематици. Зато је и овај међународни научни скуп „Ослобођење Београда 1944. године“, у организацији Института за новију историју Србије, Архива Југославије, Института за славистику Руске академије наука и Руског института за стратешке студије, био један успешан и надасве радан научни скуп.

У тренду са новим тематским и методолошким садржајима из „културе сећања“ и „места сећања“ добили смо два занимљива текста колега Милета Бјелајаца и Олге Манојловић Пинтар, о култури сећања на савезништво у Другом светском рату и спомен-обележјима црвеноармејцима у Београду као видљивим и невидљивим местима сећања. Они су на тај нов необичан начин учинили битно разумљивијом целу идеју савезништва из прошлости пренетог у садашњост. У излагању др Момчила Митровића, једног од главних организатора скупа, под насловом *Београд 20. октобар 1944.* крије се, садржајно и аналитички, лепо изложена и разрађена „слика другог“, овога пута поглед на Београд у тренутку ослобођења кроз одабрана енглеска документа и друге изворе. У истом смислу је било занимљиво и излагање Алексеја Тимофејева о искуству узајамног суочавања Руса и Срба у јесен 1944. године.⁷

Младе колеге, уз неке који су то мање, које полако постају млади лавови, обогатиле су овај скуп низом садржајних, богатих излагања на појединачне теме које су се лепо уклапале у шире слике, проблеме и питања која смо покушали да скицирамо. Тако смо добили текстове о совјетском утицају у култури и педагогији, о неким граничним споровима кроз које се добијала совјетска подршка и сарадња, о улози мањина у важним догађањима с јесени 1944, о великој улози совјетске политике на Балкану кроз југословенско-албанске односе, о совјетској обавештајној служби у Југославији, о њеном утицају на формирање југословенских снага безбедности, совјетским ратним заробљеницима у Београду 1943–1944, такође о окупираној Србији, њеном положају, а можда ћемо у зборнику са овог одличног скупа читати и о сусрету четника и Црвене армије у јесен 1944. године.

⁷ Колега Митровић је излагао у оквиру другог панела под насловом „Јесен 1944“, одржаног 20. октобра 2009, од 12.00 до 14.00. Колеге Бјелајац и Манојловић-Пинтар су излагали у оквиру завршног петог панела „Сећање на Други светски рат“ одржаног 21. октобра 2009, од 12.00 до 14.00. Колега Тимофејев је излагао у оквиру другог панела „Јесен 1944“ одржаног 20. октобра 2009. од 12.00 до 14.00.